FOLKLORAS FREKVENCES: TRADICIONĀLĀ KULTŪRA SKAŅU AINAVĀS

KRIŠJĀŅA BARONA KONFERENCE
30.10.2026.
Rīgā, Latvijas Nacionālās bibliotēkas 8. stāva pasākumu telpā

REFERĀTU KOPSAVILKUMI

Konferenci organizē LU Literatūras folkloras un mākslas institūta Latviešu folkloras krātuve sadarbībā ar Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas akadēmiju

UDK 39(062)
Fo255

Sastādītājs **Aigars Lielbārdis**
Mākslinieks **Krišs Salmanis**
Redaktore **Rita Zara**

ISBN 978-9934-659-09-6

© LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, izdevums, 2026
© Aigars Lielbārdis, sastādījums, teksts, 2026
© Anda Beitāne, Ansis Ataols Bērziņš, Mārtiņš Boiko, Dagnis Dedumietis, Angelika Juško-Štekele, Janīna Kursīte, Valdis Muktupāvels, Ilmārs Pumpurs, Anete Saulīte-Stačkune, Ilze Šarkovska-Liepiņa, Ieva Vīvere, teksts, 2026
© Krišs Salmanis, dizains, 2026

Frekvences, skaņu ainavas, folklora

Frekvence ir tehnisks apzīmējums svārstību skaitam noteiktā laika nogrieznī. Savukārt svārstību skaits un to amplitūda ir atkarīgi no ierosinātāja un vides, kurā tās izplatās. Lai svārstības varētu apjaust un izzināt, ir nepieciešams uztvērējs, kas nolasa vērtības un tiešā vai pārveidotā veidā tās saglabā vai nodod tālāk. No vienas puses, šīs ir tehniskas vērtības, taču vienlaikus arī nozīmīgas metaforiskas vērtības un procesi, runājot par tradicionālo kultūru, tās uztveri, pieredzēšanu, izplatību un tālāknodošanu.

Kā mehāniskā vai elektroniskā procesā, tā arī tradīcijā skaņai ir sākotne. Dabā skaņas rodas un pastāv savstarpējā mijiedarbē, tām nereti piemīt sezonalitāte, katram gadalaikam radot savu skaņu ainavu: vasarā – pērkons, pavasarī – putnu vīterošana, ziemā – sala sprakšķi mājas pakšos. Tie savukārt atbalsojas cilvēka uztverē un tiek pārradīti tautasdziesmās, stāstos un nostāstos, ticējumos un teikās, veidojot noteiktas iztēles un emociju ainavas, kas cieši saistītas ar kādu skaņu, kas to ierosina.

Dažkārt skaņa tiek šķirta no trokšņa, pirmajā nojēgumā ietverot cilvēka kā kultūru radošas un muzikālas būtnes izpausmi, turpretī troksnis izteic skaņas pirmatnīgumu un pat primitīvismu, abiem pastāvot pretmetu pārī un paspilgtinot vienam otra raksturu. Taču mūsdienu šīs robežas ir saplūdušas.

Aplūkojot skaņu ainavu dažādību, pētniecībā galvenokārt tiek izdalītas trīs lielākas grupas pēc to cilmes un rakstura:

– skaņas, ko rada dabas spēki, – vējš, lietus, pērkona dārdi;
– skaņas, ko rada dzīvās būtnes dabā, – putnu dziesmas, suņu rejas vai aļņu bauri rudeņos;
– skaņas, kas rodas cilvēka darbības rezultātā, – gan veicot darbus ar dažādiem rīkiem un ierīcēm, gan radot skaņu ar cilvēka balsi vai mūzikas instrumentiem.

Visām šīm skaņām piemīt zināma tradicionalitāte, tas ir, atkārtošanās noteiktā vidē un laikā. Kā dabas skaņām piemīt cikliskums, tā arī cilvēka radītās skaņas seko gadalaiku un dienu ritmam: pļauj sienu vasaras vakaros vai agros rītos, strīķē izkapti, kuļ labību, čurkst piens slauktuvē. Arī tautas mūzikai piemīt atkārtošanās diennakts ietvarā – dienas darbos dziedamās dziesmas, šūpuļdziesmas vakaros, gada ritējumā – talkas dziesmas, rotāšana pavasaros vai kaladošana ziemā, cilvēka mūža laikā – līgavas raudināšanas dziesmas kāzās

un kāzu marši, saļmu dziedāšana bērēs. Atkārtošanās ir tradīcijas pamatā, kas vienlaikus nodrošina arī tradīciju izplatību un variēšanos.

Tradicionālā kultūra ir bagāta skaņām. Minētie piemēri rāda romantizētu tradicionālās skaņu ainavas uztveri, un uzskaitījums balstās apzināti harmonizētā 19. gs. tradīciju pastāvēšanas vidē un idealizētā etnogrāfiskā pagātnē, tomēr, vērtējot folkloras vākumus, vēsturiskās liecības, kā arī ņemot vērā Latvijas dabu un klimatiskos apstākļus, vērojams, ka pastāv raksturīgu iezīmju kopums, kas ļauj runāt par tradicionālu skaņu ainavu.

Izzināt, pārvērtēt un radīt jaunus pētījumu virzienus, domājot par tradicionālo skaņu ainavu, ir šā gada Krišjāņa Barona konferences "Folkloras frekvences: tradicionālā kultūra skaņu ainavās" iecere. Konferences tematika ir veltīta skaņai un skaņu ainavai kā burtiskā, tā pārnestā nozīmē, rosinot starpdisciplināru dialogu folkloristikā, etnomuzikoloģijā, kultūras mantojuma studijās un citās humanitāro zinātņu nozarēs. Referenti tika aicināti pievērsties gan vēsturiskajām, gan mūsdienu skaņu ainavām, ar to saprotot noteiktai vietai, laikam vai sociālajai situācijai raksturīgu skaņu kopumu. Tāpat bija rosināts aplūkot atbalsi kā analītisku metaforu folkloras un tradicionālās kultūras kontekstā un pētniecībā, domājot gan par tradicionālajām skaņu praksēm mūsdienu kontekstos, gan par tradīciju kā atkārtojuma un transformācijas procesu, jo balsis, teksti un melodijas atbalsojas laikā un telpā, mainās līdz ar kontekstu, bet saglabā atpazīstamu struktūru, tās ir arī intertekstuālas parādības. Esam mudinājuši domāt, kā folkloras motīvi, balsis un skaņu prakses dažādos laikos, telpās un kopienās sabalsojas ar sociāliem, politiskiem un kultūras procesiem, kā arī par folkloru un tradicionālo mūziku kā kultūras un politiskās opozīcijas praksi dažādos laikposmos un to nozīmi nacionālās identitātes un piederības veidošanā. Tradicionālajā skaņu ainavā līdzās skaņai nozīmīgs ir arī klusums – gan kā strukturāla skaņas sastāvdaļa, gan kā frekvence, kas nav izmērāma hercos, bet ir nozīmīga kultūras pieredzes, nozīmes un uztveres sakārtošanā. Rosinājām atklāt noklusēto un nesadzirdēto un dot iespēju izskanēt marginālām balsīm folklorā un folkloras pētniecībā.

Konference notiek 30. oktobrī Latvijas Nacionālajā bibliotēkā, un to, kā ierasts ik gadu, organizē LU Literatūras, folkloras un mākslas institūta Latviešu folkloras krātuve. Konferencē izskanēs 11 zinātniski referāti – ar jaunākajiem pētījumiem iepazīstinās Anda Beitāne, Ansis Ataols Bērziņš, Mārtiņš Boiko,

Dagnis Dedumietis, Angelika Juško-Štekele, Janīna Kursīte, Aigars Lielbārdis, Valdis Muktupāvels, Ilmārs Pumpurs, Anete Saulīte-Stačkune, Ilze Šarkovska-Liepiņa un Ieva Vīvere.

Atskatoties konferences vēsturē, jau kopš 20. gs. 80. gadiem Barondienas noslēgumā palaikam tiek rīkoti tradicionālās mūzikas koncerti, kuros aicināti uzstāties individuāli teicēji, tautas muzikanti, etnogrāfiskie ansambļi un folkloras kopas. Šogad konference tiek rīkota sadarbībā ar Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas akadēmiju, un dienas noslēgumā akadēmijā izskanēs Kompozīcijas katedras studentu jaundarbu koncerts, ļaujot klausītājiem iepazīties ar jauno komponistu darbiem, kas radīti, izmantojot un interpretējot Latviešu folkloras krātuvē pieejamos skaņu ierakstus. Tiks atskaņoti Kristiāna Patrika Krastiņa, Tabitas Balodes, Sintijas Onužānes, Krišjāņa Rudzāta, Kaspara Niklasona, Lindas Kimas, Andrea Skardiņjo (*Andrea Scardigno*), Jūlijas Bondarenko un Monikas Sokaites jaunradītie skaņdarbi.

Lai arī konference pievēršas skaņu ainavai, mākslinieka Kriša Salmaņa izvēlētās krāsas un grafiskais dizains, kas veido konferences vizuālo noformējumu, rosina domāt arī par tradicionālo krāsu paleti rudeņos, kad ierasti rīkojam konferenci. Krāsu dzirde, kas, iespējams, mums katram piemīt lielākā vai mazākā mērā, pieredzot gadalaikus to nokrāsās, rada noteiktas skaņu un noskaņu ainavas. Tādējādi ar konferences vizuālo tēlu paplašinām konferences tematiku un individuālās izjūtas.

Aigars Lielbārdis
2026. gada rudenī

Piektdiena, 30. oktobris

LNB 8. stāva pasākumu telpā
(Rīgā, Mūkusalas ielā 3)

10.00.–10.30 Reģistrācija, rīta kafija

10.30–10.50 Konferences atklāšana – uzrunas
LU LFMI direktore **Eva Eglāja-Kristsone**
LNB direktore **Dagnija Baltiņa**
JVLMA zinātniskā un radošā darba prorektore **Diāna Zandberga**
LU LFMI Latviešu folkloras krātuves vadītājas p. i. **Rita Zara**

1. sēde. Vadītājs Aigars Lielbārdis
10.50–11.15 **Mārtiņš Boiko.** Burdonainavas jeb par cilvēku burdonansambļiem vidē un ūdeņu-akmeņu, putnu, koku, piena produktu burdonansambļiem dainās
11.15–11.40 **Angelika Juško-Štekele.** Piesišana pie koka un tās variācijas kā apotropeiskas skaņas prakse latgaliešu folklorā

Laiks kafijai

2. sēde. Vadītājs Valdis Muktupāvels
12.05–12.30 **Janīna Kursīte, Anete Saulīte-Stačkune.** Ieskats folkloras un tautiskā romantisma dzejas skaņu ainavā
12.30–12.55 **Dagnis Dedumietis.** No lokālām skaņām līdz nacionālam simbolam: nacionālā saliedēšanās latviešu strēlnieku piemērā
12.55–13.20 **Ansis Ataols Bērziņš.** Folklorizēšanās – tikai sabiedrisks vai arī skanisks process?

Pārtraukums

3. sēde. Vadītāja Ilze Šarkovska-Liepiņa

14.20–14.45 **Valdis Muktupāvels.** Jāzepa Vītola Latvijas Valsts konservatorijas studentu 1985. gada folkloras ekspedīcija Kombuļos un tās radošie impulsi

14.45–15.10 **Ieva Vīvere.** Nomales vēstījums: folkloras diskurss Krāslavas rajona laikrakstā "Komunisma Ausma" no 1978. līdz 1989. gadam

15.10–15.35 **Ilmārs Pumpurs.** Skats uz instrumentu spēles tradīcijām caur skaņas estētikas prizmu

Laiks kafijai

4. sēde. Vadītāja Ieva Vīvere

15.50–16.15 **Ilze Šarkovska-Liepiņa.** Vai dziesmu svētkos dziedāsim *daiļi*?

16.15–16.40 **Anda Beitāne.** "I tys klīdz, zyls palykdams, pusbalsi!": Ziemeļlatgales daudzbalsīgo skaņu ainavu arhitektūra

16.40–17.05 **Aigars Lielbārdis.** Tradicionālās skaņu ainavas pierakstīšana Latviešu folkloras krātuvē

Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas akadēmijas Jaunajā kamerzālē
(Rīgā, Krišjāņa Barona ielā 1; ieeja no Raiņa bulvāra 23)

18.00–19.30 JVLMA Kompozīcijas katedras studentu koncerts
JVLMA Kompozīcijas katedras vadītāja **Krista Auznieka** ievadvārdi
Kristiāns Patriks Krastiņš. Apzinoties
Tabita Balode. Caur birzi
Sintija Onužāne. Uci
Krišjānis Rudzāts. Divdziedāt
Kaspars Niklasons. Nule
Linda Kima. Viņi bija
Andrea Scardigno. Attacco di panico
Jūlija Bondarenko. Tev pateica lakstīgala
Monika Sokaite. Bez nosaukuma

Anda Beitāne
Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas akadēmija

"I tys klīdz, zyls palykdams, pusbalsi!": Ziemeļlatgales daudzbalsīgo skaņu ainavu arhitektūra

Skaņu ainavas, kas veidojas daudzbalsīgās dziedāšanas procesā, balstās priekšstatos par vērtībām, kā arī rada jaunas vērtības, kuras var atšķirties, raugoties no dažādu indivīdu vai kultūru perspektīvas. Šīs vērtības var mainīties atkarībā no izpildītājiem, klausītājiem un dažādu līmeņu organizatoriem vai pētniekiem. Apzīmējums *skaņu ainava* šajā referātā lietots metaforiskā nozīmē, summējot skaņu, kas konkrētu faktoru ietekmē ieguvusi "autentiska" modeļa statusu, un ar to saistītās pieredzes, tradīcijas un zināšanas.

Referāta mērķis ir analizēt Ziemeļlatgales daudzbalsīgās dziedāšanas skaņu ainavas, balstoties uz audiovizuālajiem ierakstiem un dziedātāju stāstu fragmentiem, kas dokumentēti lauka darba ietvaros vairāk nekā 30 gadu posmā un ļauj izdarīt secinājumus par pārmaiņām un to aģentiem. Analīzei izvēlētas divas gadījumu studijas – *Medņevas skaņu buķete* un *dzīduošona ar pusbolsu*, abos gadījumos koncentrējoties uz daudzbalsības veidošanas mehānismiem kā skaņu ainavas arhitektūras pamatu.

Savulaik raksturota kā "daudzbalsīgi muzikāli domājoša", Ziemeļlatgale šo vismaz kopš 20. gadsimta otrās puses par pašsaprotamu uzskatīto stāvokli zaudē 21. gadsimta trešajā desmitgadē. Atbildes meklētas uz šādiem jautājumiem: kādi ir daudzbalsības izzušanas iemesli, un kādas skaņu ainavas Ziemeļlatgalē sastopam šodien? Vai Ziemeļlatgales daudzbalsīgās dziedāšanas specifiskās formas kļūs(t) par vēsturiski informētā izpildījuma (*historically informed performance – HIP*) priekšnesumiem? Vai un kā iekļaušana nemateriālā kultūras mantojuma nacionālajā sarakstā ietekmē(s) *dzīduošonu ar pusbolsu*? Kāda ir izglītības loma minētajos procesos?

Ansis Ataols Bērziņš
Rīgas Tehniskā koledža

Folklorizēšanās – tikai sabiedrisks vai arī skanisks process?

Folkloras izpildītājam, kurš mēģina iedziļināties izpildāmajā materiālā un to izprast, agrāk vai vēlāk mēdz rasties jautājums par folkloras vienību autentiskuma (tautas valodā – *īstuma*) līmeni, jo to žanriskais un izcelsmes neviendabīgums krīt acīs un ausīs gan leksiski, gan muzikāli. Sākot to pētīt, sanāk konstatēt, ka daudzas vienības ir folklorizējušies autordarbi, pie tam gana jauni, lai būtu līdz to autorībai izsekojami. Kā šādā situācijā rīkoties – noliegt pēc noklusējuma, pieņemt vai šķirot pieņemamajos un nepieņemamajos, nosakot kādas robežšķirtnes, kad folklorizēšanās jau ir pietiekama? Un, ja tādas noteikt, tad kāda veida kritērijiem tiem būtu jābūt – sociāliem, muzikāliem, horeogrāfiskiem vai vēl kādiem?

Mārtiņš Boiko
Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas akadēmija
LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts

Burdonainavas jeb par cilvēku burdonansambļiem vidē un ūdeņu-akmeņu, putnu, koku, piena produktu burdonansambļiem dainās

Referātā risinātas divas tēmas: pirmā daļa veltīta burdondziedāšanai kā sezonālai skaņu ainavas komponentei, otrā – burdonainavām dainu dzejā, kurās kā burdonansambļu dalībnieki figurē dabas fenomeni. Burdondziedāšana kā ainavas komponente un akustiskā dizaina rīks daudzveidīgi parādās pavasara gavilēšanas un mēslu talkas tradīcijās. Aplūkojot šo tematu, izmantotas dokumentācijas, kas veiktas Latgalē 20. gadsimta 90. gadu sākumā. Analīzē lietotas akustiskās ekoloģijas pamatlicēja Mareja Šeifera (*Raymond Murray Schafer*, 1933–2021) teorētiskās konstrukcijas – jēdzienu pāris *lo-fi* un *hi-fi*, *skaņu ainava*, *akustiskais apvārsnis* un *akustiskais dizains*.

Otrās tēmas materiālu veido dainu kolekcija, ko vieno triādiskas dzejas figūras, kurās dažādi dabas fenomeni apvienoti burdonansambļos, piemēram: *Ūdens sauca, akmens vilka, / Kraujmalītis vizināja; Zeile suoce, žube vylka, / Laksteigola trakšynuoja; Pieniņš dzied, sieriņš velk, / Sulu ķērne darināja* u. tml. Šādas un līdzīgas triādes uzbur burdonainavu tēlu, respektīvi, burdonansambļa, tā skanējuma aprises parādās kā saklausītas noteiktās skaņradošu fenomenu konfigurācijās. Pirms ikreizējās triādes parasti ir novietota vārds klausīties (*Tīšām sēdu upmalēja, / Upes dziesmu klausījos: / Ūdens sauca ..*), proti, triādes dainās atklājas kā dzirdes uztveres mērķtiecīgas darbināšanas un reizē apziņā eksistējošu muzikālu pieredžu projekcijas rezultāts. Referāta vides daļa un dainu daļa, kopā ņemtas, izgaismo klausīšanās pieredzes saistītus un savstarpēji papildinošus aspektus.

Dagnis Dedumietis
Latvijas Kara muzejs

No lokālām skaņām līdz nacionālam simbolam: nacionālā saliedēšanās latviešu strēlnieku piemērā

Pirmā pasaules kara latviešu strēlnieku darbības novērtējumā bieži vien pamatoti tiek uzsvērta ietekme uz sabiedrības nacionālās pašapziņas veidošanos. Pamatojums visbiežāk tiek saistīts ar militāriem panākumiem, kaujās izrādīto varonību un motivāciju. Šajā referātā latviešu strēlnieku darbības ietekme uz sabiedrības nacionālās pašapziņas veicināšanu tiks apskatīta caur kultūras attīstības prizmu – strēlnieku dziedāto dziesmu lomu karavīru kopienā un to transformāciju visā sabiedrībā.

Strēlnieku vienībās pirmo reizi tādā apjomā satikās latvieši no dažādām teritoriālām, kultūras un sociālajām vidēm. Katrs ienāca ar savu vernakulāro mantojumu un pieredzi, kas līdztekus karadarbībai veidoja kopīgu *akustisko telpu* un ar šo kopīgo pieredzi veicināja latviešu sabiedrības integritāti. Strēlnieku dziedāto dziesmu izpēte līdz šim veikta minimāli. Strēlnieku dziesmām bijusi nozīme gan pašu strēlnieku kopienas iekšējā integrācijā, gan kā vienojošam momentam ar pilsonisko sabiedrību, kas pārņēma šo *akustisko ainavu*, iekļaujot nacionālās kopienas pamatos. Strēlnieku dziesmu repertuārs kļuva par sociāli un nacionāli saliedējošu kultūras izpausmi, kas tajā pašā laikā ļāva ar lepnumu novilkt atšķirības robežu no "citiem". Kopīgu dziesmu dziedāšana kļuva par nacionālās identitātes un kolektīvas pieredzes veidošanās instrumentu.

Referātā – pirmo reizi akadēmiskā vidē – prezentēšu Krievijas Valsts kara vēstures arhīvā atrastos materiālus, kas līdz šim nav bijuši zinātniskajā apritē. Latviešu strēlniekiem izdevās panākt, ka "Dievs, svētī Latviju!", kas vēlāk kļuva par mūsu valsts himnu, Krievijas Impērijas vadība atļāva oficiāli izpildīt kā ceremoniālu dziesmu ar himnas elementiem, aizliegums to darīt pārējā sabiedrībā saglabājās. Šāda nacionāla izpausme uz visaptverošas rusifikācijas fona ir unikāls precedents.

Angelika Juško-Štekele
RTU Rēzeknes akadēmija

Piesišana pie koka un tās variācijas kā apotropeiskas skaņas prakse latgaliešu folklorā

Priekšlasījumā plānots analizēt piesišanas pie koka motīvu un tā variācijas kā apotropeiskas jeb ļaunumu novērsošas skaņas (*apotropaic sounds*) praksi latgaliešu folklorā. Pētījuma mērķis ir noskaidrot, kādi priekšstati saistīti ar piesišanas darbību un tās radīto skaņu, kā arī identificēt šīs prakses variācijas folkloras tekstos. Analīzē paredzēts pievērst uzmanību piesišanai pie koka, zemes, grīdas, sliekšņa un citiem objektiem, noskaidrojot to funkcijas nelaimes novēršanā, veiksmes saglabāšanā un aizsardzībā pret nevēlamu notikumu attīstību. Vienlaikus uzmanība tiks pievērsta arī šīs prakses ambivalentajai dabai, jo tradicionālajos priekšstatos skaņas darbības var kalpot ne tikai aizsardzībai, bet atsevišķos gadījumos arī kaitējuma izraisīšanai. Priekšlasījumā tiks analizētas arī situācijas, kurās piesišanu pie koka pavada citas apotropeiskas darbības un skaņas, kas kopīgi veido aizsardzības prakses kompleksu.

Priekšlasījums balstīts folkloristikas, kultūrantropoloģijas un skaņu studiju teorētiskajās pieejās, aplūkojot skaņu ne tikai kā akustisku parādību, bet arī kā kultūras nozīmju nesēju. Piesišana pie koka tiek interpretēta kā simboliska rīcība, kurā nozīmīgs ir gan konkrētais objekts, gan skaņas radīšanas akts, kas tradicionālajā kultūrā tiek saistīts ar aizsardzību, riska mazināšanu un pasaules kārtības uzturēšanu.

Pētījuma aktualitāti nosaka nepieciešamība izprast tradicionālās stratēģijas, ar kurām cilvēki centušies pārvarēt nenoteiktību un kontrolēt neparedzamus dzīves notikumus. Priekšlasījums aktualizēs skaņas lomu tradicionālajā pasaules uztverē un piedāvās ieskatu vienā no noturīgākajām aizsargpraksēm tautas kultūrā.

Janīna Kursīte
Anete Saulīte-Stačkune
Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultāte

Ieskats folkloras un tautiskā romantisma dzejas skaņu ainavā

Valoda folkloras tekstos un zināmā mērā arī 19. gadsimta 70.–80. gadu tautiskā romantisma dzejā tiek organizēta, balstoties tradīcijā izstrādātos un pārmantotos priekšstatos un loģikā. Tas attiecas tiklab uz folkloras, kā aplūkojamā laikposma mākslas dzejas tekstu semantisko, bet arī formālo pusi, ietverot instrumentāciju (aliterācijas, asonances), vārdformulas, ritmisko skanējumu, atskaņas (mazāk ticējumos un buramvārdos, vairāk dzejā). Šie formālie paņēmieni palīdz akcentēt atsevišķu teksta daļu nozīmi, konstruēt un nostiprināt piederību konkrētam žanram.

Latviešu tautasdziesmās, daļā ticējumu, buramvārdu, kā arī tautiskā romantisma dzejā, kas ietekmējusies no folkloras, skaņu ainavā saskatāma gan virkne līdzību, gan arī atšķirību. Pievēršoties atsevišķu elementu nozīmei folkloras tekstu uzbūvē, to pārejai starp šķietami formāli un funkcionāli atšķirīgiem folkloras žanriem, rodams ieskats gadsimtiem veidotajā skaņu ainavā, kurā ritmam, atkārtojumiem un pat vārdu secībai tiek piešķirta sava nozīme.

Tekstu skaniskā organizācija balstīta paaudzēs pārmantotā priekšstatā, ka tā palīdz: a) harmonizēt pasauli (tautasdziesmas, tautiskā romantisma dzeja); b) ietekmēt pasauli (buramvārdi); c) precīzāk un ātrāk nodot vēstījumu (ticējumi, parunas un sakāmvārdi); d) veidot kādam nolūkam paredzētas vārdu (zilbju un citu skaņu elementu) saspēles (piemēram, mīklas, Jāņa Steika dzeja).

Referātā tiek analizēti raksturīgākie skaņu organizācijas paņēmieni folklorā (dainas, buramvārdi, parunas un sakāmvārdi, ticējumi, mīklas) un tautiskā romantisma dzejā (Jānis Ruģēns, Auseklis, Andrejs Pumpurs, Jānis Steiks).

Aigars Lielbārdis
LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts

Tradicionālās skaņu ainavas pierakstīšana Latviešu folkloras krātuvē

Latviešu folkloras krātuve (LFK) kopš tās dibināšanas (1924) ir bijusi viens no nozīmīgākajiem tradicionālās skaņu ainavas dokumentētājiem. Vēsturiski tā bijusi gan kā neatkarīga institūcija, gan piederīga zinātni un izglītību pārraugošām un organizējošam valsts iestādēm. Krātuvē glabājas nozīmīgas tautas mūzikas ieskaņojumu kolekcijas, kas veidojušās, sākot jau ar pirmajiem skaņu ierakstiem 1926. gadā fonogrāfa valcēs, padomju okupācijas periodā – lentēs, tad kasetēs, līdz šobrīd – digitālā formātā. Attīstoties tehniskajām iespējām, ir mainījusies arī krātuvē saglabātā skaņu ainava – no vienbalsīgas dziedāšanas vai individuāla mūzikas instrumenta spēlētāja valcēs līdz daudzbalsīgai mūzikai mūsdienu ierakstos ir pagājis tieši 100 gadu.

Skaņas ainavas dokumentēšanā ne mazāk būtisks ir laikmeta konteksts un kultūrpolitiskie uzstādījumi dažādos vēsturiskos posmos, kas ir atšķirīgi LFK darbības laikā – starpkaru periodā, padomju okupācijas gados, pēc Latvijas neatkarības atgūšanas un mūsdienās. No vienas puses, tehniskās iespējas, no otras puses, krātuves kopīgie uzstādījumi un pētnieku individuālās intereses ir veidojušas to skaņas ainavu, kas gadsimta gaitā ir ierakstīta un šobrīd pieejama LFK.

Priekšlasījumā analizēta saistība starp audio ierakstīšanas tehniskajām iespējām, valstiskiem kultūrpolitikas, organizatoriskiem un krātuves saturiskiem uzstādījumiem, kā arī iesaistīto personību individuālajām interesēm latviešu tradicionālās skaņu ainavas pierakstīšanā. Lai arī LFK šobrīd glabājas viens no bagātākajiem latviešu tautas mūzikas vēsturisko ierakstu krājumiem, tomēr laika gaitā dokumentētais atspoguļo vien nelielu daļu: liela tradicionālās skaņu ainavas bagātība, variācijas un vienreizība, domājams, ir palikusi audiāli tehniski nepierakstīta, jo ilgusi vien īso izpildījuma brīdi, glabājas atmiņās vai pastāv tikai kā iedomāts, bet nekad nenoticis skanisks vai muzikāls notikums.

Valdis Muktupāvels
Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultāte

Jāzepa Vītola Latvijas Valsts konservatorijas studentu 1985. gada folkloras ekspedīcija Kombuļos un tās radošie impulsi

Referātā aplūkota Jāzepa Vītola Latvijas Valsts konservatorijas studentu 1985. gada folkloras ekspedīcijas norise un rezultāti, un galvenā uzmanība pievērsta vienam no šīs ekspedīcijas radošajiem iznākumiem – studentu folkloras kopai "Kombuļi". Kopas rašanās un darbība apskatīta folkloras kustības kontekstā, pievēršot uzmanību dažādām – nereti pretrunīgām – izpratnēm par folkloras interpretācijas veidiem, stiliem un robežām.

Krišjāņa Barona jubilejas gadā konservatorijas vadība bija ieinteresēta, lai šajā institūcijā būtu savs folkloras ansamblis. Tomēr "Kombuļu" muzicēšanas stils un saturs neatbilda lielākās mācībspēku daļas priekšstatiem par tautas mūziku, un kopa netika atzīta par konservatorijas ansambli. Šādu atzīšanu ieguva diriģenta Jāņa Grigaļa izveidotais tautas mūzikas ansamblis, tā muzicēšanas platformu var saistīt ar 20. gadsimta otrās puses skatuviskā modernā folklorisma izpausmēm, jo īpaši ar E. Melngaiļa Tautas mākslas centra uzturēto aranžētās tautas mūzikas tradīciju.

"Kombuļu" muzikālā darbība centrējās ap tematisku programmu "Divejōda Saule tak", kas tika izveidota uz ekspedīcijas materiālu pamata. Referātā apskatīti kopas dalībnieku centieni tradicionālā dziedājuma interpretācijā respektēt autentiskuma ideju. Diezgan atšķirīga situācija konstatējama attiecībā uz instrumentālo pusi: gan dziesmu pavadījumos, gan atsevišķos tīri instrumentālos posmos ir radoši veidots muzikālais materiāls, kam pamatā gan vokālo formu izmantošana, gan inovatīvi pārnesumi no citām mūzikas tradīcijām. Kopumā programmas instrumentālais aspekts atspoguļo arhaizācijas tendenci, kuras šķietamais uzdevums ir leģitimēt albuma tradicionalitāti.

Kopumā "Kombuļu" darbošanās atbilda folkloras kustības uzstādījumiem. Kā neatkarīga kopa "Kombuļi" uzstājās folkloriskos pasākumos Latvijā un Lietuvā, kā arī folkloristu konferencē Ļeņingradā, Krievijā. Tās programma tika ierakstīta Latvijas Radio, skanēja radio raidījumos un tika izdota skaņuplatēs Polijā un vēlāk arī Latvijā.

Ilmārs Pumpurs
Biedrība "Skaņumāja"

Skats uz instrumentu spēles tradīcijām caur skaņas estētikas prizmu

Muzikologs Joahims Brauns savā latviešu instrumentu spēles tradīciju pētījumā atzīmē, ka ne katrs mūzikas instruments, kas Latvijas teritorijā bijis pazīstams un lietots kādā vēsturiskajā periodā, ticis pārņemts un ir iekļāvies tautas spēles tradīcijās. Kā iemeslu viņš min atbilstību vai neatbilstību muzikālajai gaumei. Izzinot un iepazīstot jaunāko laiku tradicionālos instrumentus, esmu guvis pārliecību, ka izgatavošanas tehnoloģijas nav bijušas šķērslis latviešu muzikantiem un amatniekiem – instrumentu izgatavotājiem – pārņemt un pat radoši pilnveidot aizgūto instrumentu konstrukcijas. Tātad jautājums par to, kāpēc daži vēsturiskie instrumenti (brača vai rata lira) mūsu tradīcijām ir paslīdējuši garām, bet citi (cimboles, ermoņikas, cītaras) aizķērušies uz ilgu palikšanu, ir jautājums par gaumi vai instrumentu skaņas īpatnībām.

Šis jautājums ir nodarbinājis mani gan kā instrumentu izgatavotāju praktiķi, gan instrumentu spēles tradīciju pētnieku. Visprecīzāko atbildi, šķiet, var sniegt skats caur estētikas – skaņas estētikas – prizmu. Analizējot jaunāko laiku tradicionālo instrumentu skaņas īpatnības (pašus instrumentus, kā arī saglabājušās spēlmaņu liecības), ir iespējams noteikt raksturīgo un vienojošo, sniedzot savu ieguldījumu tradicionālās skaņu ainavas definēšanā.

Ilze Šarkovska-Liepiņa
LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts

Vai dziesmu svētkos dziedāsim *daiļi*?

Jau 19. gadsimta otrajā pusē līdz ar koru kustības plaukumu aktualizējās jautājums par kordziedāšanas estētiku un tehniku. Latviešu profesionālās mūzikas pirmsākumos komponisti un mūzikas skolotāji pievērsās balss izkopšanas un *daiļdziedāšanas* jautājumiem, mēģinot veicināt dziedātāju prasmes Rietumeiropas profesionālās mūzikas normu virzienā. Vienlaikus amatierkoru uzmanības centrā vienmēr ir bijušas latviešu tautasdziesmas.

Saskarsmē ar profesionālo skaņumākslu un mūzikas praksē valdošajām estētiskajām vēsmām gan tautasdziesmas, gan koru repertuārs kopumā ir mainījis savu veidolu, skanējuma specifiku, cauri gadu desmitiem radot augsni diskusijām un vedot pie dažādiem radošiem rezultātiem, proti:

1) tautasdziesmas atskaņojums klasiskās dziedāšanas manierē,
2) tradicionālās dziedāšanas ienākšana klasiskajā mūzikā,
3) klasiskās un tradicionālās dziedāšanas pretnostatījums vai simbioze atskaņojumu praksē,
4) popmūzikas, roka, *soul*, džeza, repa un citu stilu dziedāšanas manieru un tehniku ietekmes un mijiedarbe ar klasisko un tautasdziesmu repertuāru.

Ieva Vīvere
LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts

Nomales vēstījums: folkloras diskurss Krāslavas rajona laikrakstā "Komunisma Ausma" no 1978. līdz 1989. gadam

Līdz šim folkloras kustības veidošanās skatīta galvenokārt saistībā ar Rīgā iniciētām norisēm. Pētāmajā periodā (1978–1991) republikas vadošajā presē bija lasāmas izvērstas diskusijas par folkloras kustības jautājumiem. Taču kā folkloras kustības vēstures izpratni papildina reģionālās preses diskurss? Latgale ir zināma kā etnogrāfisks reģions ar bagātu etnogrāfisko ansambļu klātbūtni. Tomēr tādi nebija visi Latgales rajoni. Gan ansambļu, gan avīžrakstu skaits rāda, ka aktīvākie bija Preiļu, Ludzas un Balvu rajoni. Daudz mazāk folkloras kustības norišu un ideju var atrast Daugavpils un Rēzeknes, bet vismazāk – Krāslavas rajona laikrakstā "Komunisma Ausma". Tur ilgstoši pastāvēja tikai viens – Aulejas etnogrāfiskais ansamblis, kas presē atkārtoti saukts par *savdabīgu*, it kā ne organisku vietējās kultūras daļu. Rajonā līdz 1988. gada beigām nenotika folkloras pasākumi. 1988. gada beigas un 1989. gads bija pavērsiena punkts, kad arī Krāslavas rajonā var runāt par folkloras kustības sākšanos, ko iniciēja Trešās atmodas norises – nacionālo kultūras biedrību, Latvijas Kultūras fonda, Latvijas Tautas frontes dibināšana.

Folkloras diskursa izpēte avīzē "Komunisma Ausma" ļauj veidot precīzāku un niansētāku izpratni par folkloras kustības vēsturi. Arī šāds perifērs laikraksts rāda, ka folkloras kustības diskurss Latvijā uzsākts 1978. gadā, kas liek domāt par centralizētas kultūrpolitikas īstenošanu. Rajona funkcionāru raksti iezīmē Aulejas etnogrāfiskā ansambļa darbību mākslinieciskās pašdarbības kontekstā. Krišjāņa Barona 150. jubileja 1985. gadā skatīta tikai latviešu literatūras ietvarā, bez folkloras kustības performatīvās klātbūtnes, bet starptautiskais folkloras festivāls "Baltica '88" nav atspoguļots. Var secināt, ka līdz 1988. gada beigām Krāslavas rajonu sasniedza oficiālā ideoloģija un lejupējs skatījums uz folkloras lomu, bet ne folkloras kustības dalībnieku aktīvisms.

LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts
Mūkusalas iela 3, Rīga, LV-1048, Latvija

info@lulfmi.lv
lulfmi.lv

Konference tiek rīkota Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrijas budžeta apakšprogrammā 05.04.00 "Krišjāņa Barona Dainu skapis" ar Valsts kultūrkapitāla fonda, Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas akadēmijas un Latvijas Nacionālās bibliotēkas atbalstu